

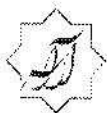
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشنامه حفظ قرآن کریم

پیشرفته‌ترین روش‌های حفظ قرآن کریم

تألیف: عزیز فتحی

سرشناسه	: فتحی، عزیز، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: دانشنامه حفظ قرآن کریم: پیشرفته‌ترین روش‌های حفظ قرآن مجید شگردهای مصحف عثمان طه (هوش مصنوعی) و ... / تألیف عزیز فتحی.
مشخصات نشر	: سندج: آراس، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۵۰ ص.: مصور (رنگی)، جدول (بخشی رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۲-۰۶-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: عنوان دیگر: پیشرفته‌ترین روش‌های حفظ قرآن مجید (شگردهای مصحف عثمان طه).
عنوان دیگر	: پیشرفته‌ترین روش‌های حفظ قرآن مجید شگردهای مصحف عثمان طه (هوش مصنوعی) و ...
عنوان دیگر	: پیشرفته‌ترین روش‌های حفظ قرآن مجید (شگردهای مصحف عثمان طه).
موضوع	: قرآن - حفظ - راهنمای آموزشی
رده بندی کنگره	: BPA۰/۸/۴۵۲ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۱۰۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۹۳۰۷۵

انتشارات آراس

دانشنامه حفظ قرآن کریم
(پیشرفته‌ترین روش‌های حفظ قرآن کریم)

مؤلف: عزیز فتحی

ویراستار: امیر نحوی

ناشر: آراس

طراح جلد: شعب مکتب‌داری

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ ۶۰۰-۷۶۸۲-۰۶-۷

مرکز پخش: سندج پاساژ عزتی انتشارات آراس | تلفن: ۰۸۷-۳۲۱۲۸۳۴۱
ایمیل: arasbooks73@gmail.com

لطفاً جهت ارتباط با مؤلف و آموزش نحوه‌ی استفاده از کتاب به وبلاگ

www.daneshhefz.blogfa.com

مراجعة نمایید.

فهرست

عنوان	صفحه
پیشگفتار:.....	۵
اساس علمی.....	۱۱
حافظه: موضوع تخصصی.....	۱۹
تاریخچه‌ی حافظه.....	۲۰
طبقه‌بندی حافظه بر اساس مدت زمان نگهداری اطلاعات.....	۲۲
طبقه‌بندی حافظه بر اساس نوع اطلاعات در حافظه بلند مدت.....	۲۷
تقسیم‌بندی حافظه بر اساس جهت زمانی.....	۲۷
فراموشی و خطاهای حافظه.....	۲۸
انواع حواس پرتی.....	۳۲
راهکارهای یادپاری.....	۳۵
سنجش حافظه.....	۳۷
نکات کلیدی دیگر برای برخورداری از یک حافظه قوی.....	۳۸
تمرکز حواس.....	۳۹
نکاتی برای به‌خاطر سپاری بهتر.....	۴۲
نقش حواس در یادگیری.....	۴۶
تصویرسازی ذهنی:.....	۴۸
روش علمی یک: روش هشت بهشت ۱ (خط، آیه، موضوع، صفحه، ربع حزب، نصف	
حزب، حزب، حزب، جزء).....	۵۱
روش علمی دو: روش هشت بهشت ۲ (بخش، قسمت، موضوع، صفحه، ربع حزب، نصف	
حزب، حزب، حزب، جزء).....	۶۵

۹۹	روش علمی سه: روش ترکیبی (سنتی، مدرن).....
۱۱۵	روش علمی چهار: روش ۸ استاد.....
۱۲۹	روش علمی پنج: روش جایگزین طلانی.....
۱۴۷	روشهای علمی: حفظ یک موضوع قرآنی (PQ3R- PQ4R- PQ5R- PQ6R).....
۱۵۵	جدول ۱: جدول سه خطی موضوعی.....
۱۵۶	جدول ۲: درخت فضایی و هوش مصنوعی (بهترین حالت حفظ یک موضوع).....
۱۵۷	روش علمی شش: روش جعبه لایتنر.....
۱۹۷	تاریخچه حفظ و حافظان اولیه.....
۲۰۳	مقدمات حفظ قرآن کریم.....
۲۰۵	وسایل حفظ قرآن کریم.....
۲۰۷	شرایط حفظ قرآن کریم.....
۲۱۱	مراحل حفظ قرآن کریم.....
۲۱۳	عوامل مؤثر در حفظ قرآن کریم.....
۲۱۵	راههای تصحیح محفوظات.....
۲۱۷	روشهایی سنتی حفظ قرآن کریم.....
۲۱۹	روشهای دیگر حفظ قرآن کریم.....
۲۲۵	افزایش کارایی مطالعه.....
۲۲۷	منشأ حواس پرتی.....
۲۲۹	روشهای تقویت تمرکز حواس: ۲۰ نکته برای تمرکز حواس در هنگام مطالعه.....
۲۳۷	آیا حافظه ضعیف وجود دارد؟ «تصویرسازی ذهنی».....
	قلب در حقیقت اصلی ترین منبع هوش است که در ورای بصیرت، افکار و احساسات ما
۲۴۵	قرار دارد.....
۲۵۳	پنج روش ابداعی و تجربه شخصی یک حافظ.....
۲۹۳	منابع:.....

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشگفتار:

خُلِقَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ الْقُرْآنَ

اخلاق پیامبر خدا ﷺ قرآن بود.

قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْحَرَبِ» رواه الترمذي وقال: حديث حسن صحيح.

رسول الله ﷺ فرمود: آنکه در دلیش چیزی از قرآن نیست. مانند خانه ای ویران است.

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول: «اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعاً لِأَصْحَابِهِ» رواه مسلم.

از ابو امامه ؓ روایت شده که گفت: از ﷺ وسلم شنیدم که می فرمود: قرآن را تلاوت کنید، زیرا قرآن در روز قیامت آمده و برای یارانش شفاعت می کند.

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول: «يُؤْتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِالْقُرْآنِ وَأَهْلِيهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ فِي الدُّنْيَا تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ، تَحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبَيْهَا» رواه مسلم.

از رسول الله ﷺ شنیدم که می فرمود: در روز قیامت قرآن و اهلس و کسانی که در دنیا به آن عمل می کردند، آورده می شوند که در پیشاپیش شان سوره بقره و آل عمران قرار داشته و از سوی صاحب خویش مجادله می کنند.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ رواه البخاري.

رسول الله ﷺ فرمود: بهترین شما کسیست که قرآن را آموخته و آن را تعلیم دهد.

قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مُاهِرٌ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ، وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعْتَعُ فِيهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ» متفق عليه.

رسول الله ﷺ فرمود: کسیکه قرآن را می خواند در حالیکه بدان مهارت دارد، همراه با فرشته (سفیر بسوی رسل الله ﷺ) بزرگوار، فرمانبردار است و آنکه قرآن می خواند و در خواندن آن تکلیف بر او وارد شده و بر او سخت است برای او دو مزد است.

قال رسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأَنْزَجَةِ: رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الثَّمَرَةِ: لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الرِّجَاءَةِ: رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مَرٌّ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحُظَلَّةِ: لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ» متفقٌ عليه.

رسول الله ﷺ فرمود: مؤمنی که قرآن را تلاوت می کند، مانند ترنجبی است که بوی آن خوش است و طعم آن نیز شیرین. مؤمنی که قرآن را تلاوت نمی کند، مانند خرما است که بویی ندارد، ولی طعم آن شیرین است و منافقی که قرآن را تلاوت می کند، مانند ریحان است که بوی آن خوش است، ولی طعم و مزه آن تلخ است. منافقی که قرآن را تلاوت نمی کند، مانند حنظل است که بویی ندارد و طعم آن هم تلخ است.

النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ الْآخَرِينَ» رواه مسلم.

پیامبر ﷺ فرمود: خداوند به وسیله این کتاب (قرآن) مردمانی را بالا می برد (آنانی که بدان ایمان آورده و عمل می کنند) و عده دیگر را بدان پست می کند (کسانی که بدان ایمان ندارند و یا به آن عمل نمی کنند).

النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا، فَهُوَ يُنْفِقُهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ» متفقٌ عليه.

پیامبر ﷺ فرمود: غبطه ای جز در دو چیز نیست، مردی که خداوند برایش قرآن را داده است (یعنی حفظش را بر او آسان نموده)، پس او به آن در همه لحظات شب و روز عمل می کند و مردیکه خدا به او مالی داده و او آن را در همه لحظات شب و روز خرج و مصرف می کند.

كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ، وَعِنْدَهُ قَرْسٌ مَرْبُوطٌ بِشَطْرَيْنِ فَتَغَشَّتْهُ سَحَابَةٌ فَجَعَلَتْ تَدْنُو، وَجَعَلَ قَرْسُهُ يَنْفِرُ مِنْهَا. فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ: «تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلُ لِلْقُرْآنِ» متفقٌ عليه.

مردی بود که سوره ی کهف را می خواند (وی اسید بن حضیر بود) و در کنارش اسبی بود که به دو طناب بسته بود و ابری بر سرش آمده و شروع به نزدیک شدن نمود که اسبش از آن هراس نمود.

چون صبح نمود خدمت پیامبر ﷺ آمده و این موضوع را به او گفت. آنحضرت ﷺ فرمود: آن آرامش است که بواسطه‌ی قرآن فرو آمده بود.

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ: أَلِفٌ حَرْفٌ، وَلَكِنْ: أَلِفٌ حَرْفٌ، وَلاَمٌ حَرْفٌ، وَمِيمٌ حَرْفٌ» رواه الترمذي وقال: حديث حسن صحيح.

رسول الله ﷺ فرمود: کسیکه یک حرف از کتاب خدا را بخواند، بر او یک نیکی است و نیکی به ده چند آن، نمی گویم که الف یک حرف است، بلکه الف یک حرف است و لام یک حرف و میم یک حرف.

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْحَرَبِ» رواه الترمذي وقال: حديث حسن صحيح.

رسول الله ﷺ فرمود: آنکه در دلش چیزی از قرآن نیست، مانند خانه ای ویران است. النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ: اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تَرْتِّلُ فِي الدُّنْيَا، فَإِنَّ مِرْلَتَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرُؤُهَا» رواه أبو داود، والترمذي وقال: حديث حسن صحيح.

پیامبر ﷺ فرمود: برای صاحب قرآن گفته می شود، بخوان و به پله های بهشت بالا رو و تلاوت کن. چنانچه در دنیا تلاوت می کردی، زیرا مقام تو در نزد آخرین آیه ای است که آن را می خوانی. النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَاهَدُوا هَذَا الْقُرْآنَ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ هُوَ أَشَدُّ تَفَلُّتًا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلِهَا» متفق عليه.

پیامبر ﷺ فرمود: مواظبت کنید بر این قرآن، پس سوگند به ذاتی که جان محمد ﷺ در دست اوست، قرآن زودتر می گریزد (از اذهان) تا شتر در زانو بند آن. (که هرگاه زانو پندش باز شود، با سرعت می گریزد).

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ الْإِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ، إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ أَطْلَقَهَا، ذَهَبَتْ» متفق عليه.

رسول الله ﷺ فرمود: هر آینه مثل حافظ قرآن مانند شتر زانو بند زده ایست که اگر صاحبش بر او اهتمام کند او را نگه می دارد و اگر رهانش کند، می رود.

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ، إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ» رواه مسلم.

رسول الله ﷺ فرمود: که خانه های خود را گورستان نسازید. همانا شیطان از خانه های که در آن سوره بقره خوانده شود، می گریزد.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ، وَيَتَذَكَّرُونَ بِهِ بَيْنَهُمُ الْمَسْكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ» رواه مسلم.

رسول الله ﷺ فرمود: و گرد نیامد گروهی در خانه ای از خانه های خدا که می خوانند کتاب خدا را و میانشان مدافعه می کنند، مگر اینکه بر آنها سکینه و آرامش نازل شده و رحمت عام شامل حالشان گشته و فرشتگان بر آنها احاطه نموده و خداوند تعالی آنها را به فرشتگانی که در نزد اویند، یاد می کنند.

جميع احاديث بالا و صدها آیه و حدیث و گفته بزرگان و... ما را بر آن داشت که تحقیقی وسیع و میدانی در منابع قدیم و جدید در خارج و داخل ایران و صدها مقاله و نرم افزار تخصصی و سایت ها و وبلاگ های جدید و قدیم و... را آغاز کنیم و به لطف و حول و قوه الهی به نتایج قابل قبول و مستند و برپایه آخرین تحقیقات روانشناسی و ریاضی و کامپیوتری و... دست یابیم.

و به صورت ساده و خلاصه به این واقعیت رهنمون شویم کسانی که می خواهند کلام الله مجید را حفظ نمایند در ابتدا شور و اشتیاق فراوانی برای حافظ کل شدن دارند و این هیجان و شور و اشتیاق اگر تحت مدیریت و برنامه ریزی خاص و کاملی قرار نگیرد به احتمال بسیار زیاد منجر به ناامیدی و ترک حفظ خواهد شد، این شور و اشتیاق ممکن است تا حفظ ۱۰ جزء یا ۲۰ جزء و یا کل قرآن ما را پیش ببرد، اما به دلیل شیوه غلط حفظ و عدم برنامه ریزی علمی در مرحله زنجیره سازی و تثبیت، ما را دچار مشکل جدی و فراموشی نسبی و کلی نماید.

از این رو ما بایستی با دیدی منطقی و علمی وارد مقوله حفظ شویم و با یک مدیریت قوی و با برنامه ریزی کامل پروژه ای حفظ را با موفقیت هر چه تمام تر و کارآمدتر به پایان برسانیم.

طی مطالعات و تأملات انجام شده، بنده به مراحل زیر برای یک حفظ کارآمد رسیدم:

۱- حفظ

۲- سبق اولیه، زنجیرسازی اولیه

۳- سبق ثانویه، زنجیرسازی ثانویه

۴- سبق همیشگی

۵- شرطی سازی (تثبیت اولیه، تثبیت ثانویه، تثبیت کامل)

۶- زنجیرسازی کامل

۷- شبکه سازی

و برای روشن شدن ابعاد این روش پیشنهادی، با سایر روش ها در منابع قبلی آموزش حفظ، خلاصه مطالعات و تحقیقات و تأملات را در جدول زیر آورده ام:

تطابق منابع قبلی (کتاب، نرم افزار، مقاله، تجربه شخصی و... در حوزه تحقیق)		
مراحل	منابع قبلی	کتاب حاضر
حفظ اولیه	به صورت سنتی و انتخابی	برپایه روش های علمی (هوش مصنوعی)
سبق اولیه	نداریم	تعدیلی (بلافاصله بعد از حفظ) و ثابت (با توجه به منحنی آیینگ هاوس)
زنجیره سازی اولیه	در حین حفظ اولیه انجام می شود.	در حین سبق اولیه تعدیلی و سبق اولیه ثابت انجام می شود.
سبق ثانویه	این مرحله به نام «دور» مشهور است و بعد از پنج یا ده صفحه حفظ اولیه هر جزء صورت می گیرد و در آن فاصله زمانی معنی دار و برپایه منابع علمی وجود ندارد و شاید هر روز هم انجام شود و وقت بسیار زیادی را تلف می کند. البته سبق ثانویه بعد حفظ جزء و سوره های بزرگ نیز با افزایش مقدار صفحات و برای جلوگیری از فراموشی در فواصل زمانی مشخص و غیر مشخص انجام می شود که در آن فواصل زمانی بیشتر تجربی می باشد.	در کتاب حاضر سبق ثانویه بر مبنای قانون تقسیم و غلبه در هوش مصنوعی صورت می گیرد و تقسیمات دودوی و زنجیره ای، سبق ثانویه را در مراحل بالاتر با توجه به شگردهای عثمان طه و سبق تعدیلی و ثابت با افزایش حجم مقدار حفظ در شش مرحله انجام می گیرد (یک: بعد از حفظ یک موضوع، دو: یک صفحه، سه: یک ربع حزب، چهار: یک نصف حزب، پنج: یک حزب، شش: یک جزء)

تطابق منابع قبلی (کتاب، نرم افزار، مقاله، تجربه شخصی و... در حوزه تحقیق)		
مراحل	منابع قبلی	کتاب حاضر
زنجیره سازی ثانویه	در حین سبق ثانویه (دور) انجام می شود.	در حین سبق ثانویه انجام می شود
سبق همیشگی	نیز همان سبق ثانویه (دور) است.	بعد از حفظ یک جزء برای همیشه با توجه به شماره جزء مربوطه در روز مربوط به خود انجام می شود، جزء ۲۹ روز ۲۹
تثبیت اولیه (شرطی سازی ۱)	نامشخص	در حین سبق همیشگی با قانون تعدیلی بعد از ۱۲ ماه (یک سال) از سقف تعدیلی ۸۰٪ تا ۲۰٪ با تعدیل پنج به پنج انجام می شود.
تثبیت ثانویه (شرطی سازی ۲)	نامشخص	بعد از تثبیت اولیه اتفاق می افتد که در آن سقف تعدیلی (بیست، نوزده، هفده، پانزده، سیزده، یازده، نه، هفت، پنج، سه، دو، یک) و مدت آن ۱۲ ماه است
تثبیت کامل (شرطی سازی ۳)	نامشخص	بعد از تثبیت ثانویه اتفاق می افتد و مدت آن ۱۲ ماه پشت سرهم و بدون اشتباه خواندن اتفاق می افتد.
زنجیره سازی	نامشخص	بعد از مرحله شرطی سازی کل جزءهای قرآن صورت می گیرد، به صورتی که تک تک جزءها را به کل قرآن ببینند و کامل شوند
شبکه سازی	نامشخص	ارتباط هر کلمه و یا هر آیه و یا هر صفحه و هر سوره و... با سایر اجزاء قرآن و پیدا کردن تمام موارد شبیه به هم و...

همانگونه که از جدول تطبیقی بالا مشاهده نمودید، منابع قدیم و... یا تعریف کاملی از مراحل حفظ ندارند یا اینکه بسیاری از مراحل را لازم ندانسته اند یا اینکه تعدادی از مراحل را با یک عنوان ارائه نموده اند. ما به یاری الله تعالی در این کتاب کوشیده ایم تا بحث حفظ را با انسجام و مدیریت و مباحث علمی بیشتری ارائه نماییم. البته دیدگاه بنده نسبت به مسئله حفظ، دیدگاه یک محقق است و خالی از اشکال نیست، امیدوارم محققین دیگر با پیشنهادات کارآمدتر از بنده، راه را ادامه دهند.

خادم القرآن، عزیز فتحی ۲۰ آبان ۱۳۹۳ ه. ش

با تشکر فراوان از استاد گرامی و راهنمای ارجمند آقای ارسلان فتحی که راهنما و مشاور بنده در تحقیقات و مطالعات تئوری و تجربی و عملی حفظ بودند.